

Səbinə Xansuvar qızı Vəliyeva⁹⁴
SÜLEYMAN VƏLİYEVİN “DAĞLAR ƏTƏYİNDƏ” POVESTİNİN DİLİNDƏ MADDİ
MƏDƏNİYYƏT LEKSİKASI

Türk dilləri ailəsinə daxil olan Azərbaycan dilinin müasir inkişaf vəziyyətini dəqiq müəyyənləşdirmək, şərh etmək üçün onun ədəbi-bədii dilini nəzərdən keçirmək zəruridir. Yazıçının və ya şairin bədii sənət abidəsi yaratmaq üçün istifadə etdiyi əsas material sözdür. Bədii təfəkkürünün kamilliyi ədibin təfəkkürünün, yəni dilinin ümumi söz tutumu ilə bağlıdır. Şübhəsiz ki, sənətkarların böyüklüyü məsələsində onların lüğət tutumu mühüm faktor hesab edilir.

Azərbaycan ədəbi dilinin normalarının formalaşması və inkişafında söz sənətkarlarının fərdi yaradıcılığının çox böyük əhəmiyyəti vardır. Onların dili bədii üslub olsa da, tam ədəbi dildir və hər birinin yaradıcılığı məhz fərdi-bədii üsluba əsaslanır. Bu fərdi-bədii üslub vasitəsi ilə sənətkarlar bu və ya digər cəhətdən qələmə aldığı bədii əsərlərdə dil vahidlərinin köməyi ilə milli koloriti yaratmağa xidmət etmiş olurlar. Bu cəhətdən də söz sənətkarları “dil normalarını” istədiyi şəkildə dəyişədirə bilməklə yanaşı, onlar tam mənada ədəbi dilin əsas söz sahibləridir. Bədii dil əslində ədəbi dilin tərkib hissəsidir. Onlar bir-birini inkar edə bilməz, ədəbi dilin əsas isə cəlalanmış ümümxalq dil vahidləridir. Bəzən görkəmli yazıçılar dilin normativ qayda-qanunlarına riayət etmədən dildən sərbəst və istədikləri kimi istifadə edərək ədəbi dili yeni vahidlərlə zənginləşdirmiş olurlar. Bədii dil ədəbi dilin əsasında yaranan bir dil olub bədii estetik zövqü formalaşdırır. Ümumiyyətlə, ədəbi dilin bədii qolu daha zəngin olub, bədii dilimizin tarixini özündə əks etdirir.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus dil və üslub cəhətdən fərqlənən, milli ruhu, milli düşüncəni öz əsərlərində əks etdirən böyük yazıçılar silsiləsidir. Bu silsilə yazarlardan biri də Süleyman Vəli oğlu Vəliyev olmuşdur. Yaradıcılığının əsasını müharibə mövzuları təşkil etsə də, real həyat hadisələri və onlara olan münasibət yazıçının diqqətindən, qələmindən kənar qalmamışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatını dövrlər üzrə təhlil edərkən məlum olur ki, XX əsrdə yaşayan yazarlar iki mərhələli repressiya qurbanları olmuşdurlar. Birinci mərhələ Stalinin yaşadığı dövrdə reallaşdırsa, ikinci mərhələ isə Stalinin ölümündən sonra baş vermiş. Məhz Süleyman Vəliyev ikinci mərhələnin qurbanlarından biri olmuşdur. Ömrünün 10 ilini əsirlikdə sürdürən yazıçı soyuqda və ağır şəraitdə ailəsi ilə birgə yaşamış olsa da, qələmini yerə qoymamış, yazıb-yaratmışdır.

Yazıçının əsərləri daha çox müharibə mövzusunda olsa da, o milli dilli, milli ruh və düşüncəni öz əsərlərində qoruyub saxlaya bilmişdir. Adi məişət həyatını təsvirində belə milli düşüncədən yan keçməmiş, istifadə etdiyi etnolekslərlə milli koloriti yaddaşlarda mühafizə etməyə çalışmışdır.

Süleyman Vəliyevin nəsr dilini təhlil edərkən məlum olur ki, onun dili aydın, obrazlı, ahəngdar bir dildir. Yazıçı bəzən obyektiv aləmi real, olduğu kimi təsvir etmək, yerli koloriti yaratmaq, eyni zamanda surətlərin nitqini fərdiləşdirmək və fikri daha qabarıq, dəqiq, təsirli formada ifadə etmək üçün müəyyən etnoqrafik ünsürlərə yer verməli olmuşdur. Bu vahidlər ədibin bədii dilini ağırlaşdırmamışdır. Əksər söz və ifadələr demək olar ki, kontekst daxilində anlaşılan frazalardır.

Ümumiyyətlə, dilin lüğət fondu və lüğət tərkibinə daxil olan sözlər dilin zənginliyini göstəricisidir. Bədii əsərlərdə, yaxud şifahi nitqdə işlədilən sözlər nəticədə ədəbi dilin formalaşmasına gətirib çıxarır. Ədib tərəfindən istifadə edilən məişət əşyalarının, qab-qacaq adlarının əhəmiyyətli dərəcədə yer tutması bir daha maddi mədəniyyətimizin tarixən çox zəngin olmasını, müxtəlif peşə və sənətlərimizin rəngarəngliyini göstərir.

“Dağlar ətəyində” povestinin dilində maddi mədəniyyətlə bağlı olan etnoqrafik vahidləri nəzərdən keçirərkən məlum olur ki, bu vahidlər mənşə cəhətdən daha çox alınma etnolekslərdir. Aşağıdakı maddi mədəniyyətlə bağlı olan leksik vahidlərə diqqət yetirək:

Cürdək. Azərbaycan dilində işlənən qab-qacaq adlarından biri olan 'cürdək' “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti” ndə bu cür: is. gildən, saxsıdan, şüşədən və s. materialdan qayrılan darboğazlı “su qabı izah edilir” (1, 232).

Quruluşuna görə 'cürdək' sözü iki hecadan ('cür-dək') ibarətdir və bu sözün ikinci hecası ilə bir sıra sözlərdə diqqəti çəkir. Məs.: bardaq, batdaq, duzdaq, ovurtdaq, çatdaq kimi sözlərin tərkibində işlənərək ad düzəldən qeyri-məhsuldar şəkildir. Cürdək sözü müasir dilimizdə fuziya hadisəsinə uğramış, kök ilkin semantikasını itirərək asemantikləşmişdir. Məzmun etibarı yer, məkan, əşya məfhumu ifadə edən yeni isimlər əmələ gətirir. Həmçinin -laq şəkilçisi ilə sinonimlik təşkil edir. Məs.: Qırtlaq, udlaq, otlaq.

Ahəng qanununu nəzərə aldıqda belə nəticəyə gəlmək olur ki, '-daq' | '-dək' eyni dil vahidinin iki cür fonetik təzahürüdür. Məna etibarı ilə 'daq' "saxsı qab" mənasına işlənən bir söz olduğu kimi, 'dək' də həmin məfhumu bildirən bir sözün fonetik şəraitdən asılı olaraq dəyişmiş şəklidir. 'Cürdək' sözünün ikinci hissəsini təşkil edən 'dək' ünsürü də 'qab' məfhumunu ifadə edir, yəni "qab" deməkdir.

'Cürdək' əsasən su doldurmaq və saxlamaq üçün istifadə olunan bir qab olub, bəzi şivələrdə (məsələn, Şəki şivəsində) bu söz 'cürdək' deyil, 'cirdək' şəklində tələffüz olunur və 'səhəng' (yaxud 'sənək') adlanan su qabı ilə, demək olar ki, eyniləşdirilir.

Lakin bəzi rayonlarda 'səhəng' sözü 'cürdək' adlanan su qabından həcmcə azacıq böyük olan su qabının adı kimi işlənir. Belə faktlar göstərir ki, 'cürdək' sözü "su qabı" mənasında formalaşmış bir addır. Yoxlama nəticəsində belə məlum olur ki, bu sözün birinci hissəsi bəzi Qafqaz dillərində "su" mənasına olan 'cür' sözündəndir və çox qədim zamanlardan bu söz güman

⁹⁴ BDU-nun Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının müəllimi. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

ki, 'cür' şəklində (bəlkə də 'cir' şəklində) işlənmiş və fonetik tərkibdə də buna 'daq' sözü bitişdirildiyindən, ahəng qanununa əsasən bu mürəkkəb söz müasir azəri dilində işlənildiyi kimi 'cürdək' (və ya 'cirdək') halında "su qabı" mənasına formalaşmışdır.

Bu sözün mənşəyindən bəhs edən Bəşir Əhmədov göstərir ki, **cür** "su", **-dək** isə "qab"olub, **daqqa** sözünün qədim kökü **daq** formasından, o da **-dək** şəklinə düşərək müasir dildə **cürdək** sadə sözü əmələ gəlmişdir. Alim bildirir ki, ermənilərdəki **cür (su)** sözü də bizdən götürülüb. **Cür** sözünün türk dillərində "su" demək olmasını **cuyuq**, **çağış (yağış)**, **carla (suya çək)**, **çən (duman –çən)**, **çisək**, **çiləmək**, **çi (şeh)** sözləri də sübut edir (8, 13).

Qab-qacaq adlarının etimologiyasından bəhs Ə.Z.Abdullayev göstərir ki, «cürdək» sözünün birinci qismi "cür" səsi yamsılamasıdır. Azərbaycan dilində müxtəlif səslərin yamsılanmasını bildirən hissələrlə -dağ //dəq morfeminin birləşməsindən bir neçə söz düzəldilmişdir. Bunlardan **batdaq**, **çatdaq**, **çirtdaq** sözlərini misal gətirə bilərik ki, cürdək, bardaq sözləri də bu qəbildəndir.

«Cürdək» adlanan qaba Şamaxı rayonunun Köylər kəndində qurt deyirlər. Bu da yamsılamadır». Biz də o fikirdəyik ki, etimoloji mülahizələr söylərkən ehtiyatlı olmaq lazımdır ki, əks təqdirdə öz milli sözlərimizi başqalarının adına çıxmaq təhlükəsi yarada bilər. Demək, cürdək və onun Şamaxı dialektində işlədilən "qurt" forması yamsılama olub, su anlayışı ilə birbaşa bağlıdır (2, 76).

«Cürdək» eyni zamanda balaca səhəng kimi suyu sərin saxladığından çöl təsərrüfat işlərində işlənən maddi mədəniyyət ləksemdir.

Məs.: **Çox keçmədi ki, o, ayranla dolu cürdək və camı gətirdi (9, 94).**

Cürdəx' əksər şivələrdə "dar ağızlı kiçik saxsı səhəng" mənasında da işlənir. Məs.: Cürdəx'də su göndərdim ki, yazıxdı isdidə işsin (2, 34).

Cam sözü türk dillərində müxtəlif fonovariantlarda: türkm., özb. jam, çuv. zəm, tür. cam. Tür. "şüşə"; "pəncərə" (TRS, 140; TS, I, 242); Camın önündeki masaların hemen arkasındakı yere oturup kalıyorum (TS, I, 242), Azərb. "vaxtilə misdən, indi isə müxtəlif materiallardan hazırlanan piyalə, kasa": Qumru başa qdan gətirdiyi taxıldan döyüb bir cam arıtmışdı (M.Cəlal. ADİL, IV, 459), qaq. "pəncərə şüşəsi" (QRRS, 115), türkm. "kasa" (Turkm.RS, 319), özb. "mis tas, qədəh" (UDGL, I, 286), çuv. "içki içmək üçün ağacdan düzəldilmiş qab" (ESÇY, 19) kimi işlənir.

Bu söz fars dilindən alınmışdır. Fars dilində (جام)cam) 1) "piyalə"; 2) "şüşə"; 3) "pəncərə"; "pəncərə şüşəsi"; deməkdir. Türk dillərinə keçən bu sözün geniş mənə variantları itmiş, Türk dilində iki, Azərbaycan dilində isə bir mənası qalmışdır. Həm klassik Azərbaycan, həm də klassik türk (osmanlı) ədəbiyyatında Cami-cəm ifadəsi geniş işlənmişdir.

"Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndə cam sözünün "şüşə" mənası qeyd olunsa da, artıq müasir dilimizdə həmin mənə arxaıkləsmişdir (3, 79). "Şüşə" mənasında isə müasir Türk dilində işlənəməkdədir.

Qısa izah etsək, **cam** vaxtı ilə misdən, indi isə müxtəlif materiallardan piyalə, qədək, kasa kimi kiçik formalarda, böyük, orta və kiçik ölçülərdə, içərisi saya, bayırı isə naxışlı hazırlanan fars kökənli isimdir. Əsasən, süfrədə işlənən camın orta ölçülü forması «kasa», kiçik forması isə «piyalə» və ya masqura adlanır.

Məs.: **Çoban birdən nə isə unutmuş kimi, ayağa qalxdı, heybəsindən böyük bir cam çıxarıb sürüyə girdi və çox çəkmədi ki, geri qayıtdı.**

Məişət leksikasına aid olan sözlərdən biri də yazığın dilində işlənmiş olan **heybə** ərəb mənşəli olub, [anon., Kitabü'l-İdrak Haşiyəsi, <1402], **hegbe** [Meninski, Thesaurus, 1680], **hegbe** [Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, 1900], **hegbe** ~ **Ar** haqıba(t) حقیبة [#hkb fa'tla(t) sf. fem.] **çanta**, **yol torbası** mənasındadır (12).

Heybə ərəbcə "Aybe" olub, iki mənada işlənir:

1) **(İsim)** At, eşək və başqa minik heyvanlarının üzərinə keçirilən və ya çiyində daşınan, içinə müəyyən bir şey qoymaq üçün istifadə etməyə yarayan, kilim və ya xalçadan düzəldilən iki gözlü torba,

2) **(İsim)** Çiyinə keçirilə bilən tək gözlü çanta növü kimi verilir.

Türkiyə türkcəsində də "Kıl, yün və kendir lifindən dokunaraq içine çeşitli şeylər konup, bir yerden bir yere taşımaya yarayan iki gözlü ev eşyası; omuza veya at, eşək, bazı bölgelerde də **öküz** sırtına konabilir" kimi izah edilmişdir.

İki hissədən ibarət olan heybənin orta hissəsi kəsik-yarıqlı olur. Bundan fərqli olaraq, çiyin heybələri isə daha kiçik olup, dəlik hissəsindən boyuna keçirilir. Heybənin bir hissəsi arxada, digər bir hissəsi isə öndə olur. Heybə daha çox kəndlərdə tarlaya, bağa və s. gedərkən xırda əşya və ya ləvazimatlar qoymaq üçün istifadə edilir. Bazardan alınan yeyəcəklərdə heybəyə qoyularaq daşınırmış. Daha gözəl və bəzəkli heybələrin gözlərinin üzünə xalça vurulmuş. Bəzi heybə növləri var ki, ağız hissələri bağlı olurmuş.

Məs.: **Çoban birdən nə isə unutmuş kimi, ayağa qalxdı, heybəsindən böyük bir cam çıxarıb sürüyə girdi və çox çəkmədi ki, geri qayıtdı (9, 49).**

Bunda başqa povestin dilində **fərş** sözünə də rast gəlinir:

Fərş ərəb mənşəli söz olub, döşənəcək (xalça, palaz, cecim və s.) otağa fərş salmaq; fərşin üstündə oturmaq mənasındadır. Fərş Şahbuz şivələrində "evin içərisi böyüklüyündə olan xalça, yaxud palaz" mənasında işlənir (2, 98).

Məs: **Bizdə həməşə fərşin altınan da anam bir parçadan-zaddan açardı yerə (9, 132).**

Fərş sözü Ağdam, Bərdə şivələrində də işlənir. Qeyd olunur ki, hər hənada fərş toxumaq olmaz, fərşin ən azı 4 metr boyu, 2 metrden artıq eni olmalıdır (2, 69).

Məs.: **Otaq gözoxşayan fərşlə döşənmişdir.**

Yazığın dilində fərşlə yanaşı "xalça" sözündə rast gəlinir.

Xalça - düzəltmə isimdir. Bu söz xalı (sözün kökü) sözündən düzəlmişdir. Xalı xalça məmulatlarının ölçüsünə görə ən böyüyü olub, “ça” leksik şəkilçisi artırmaqla kiçiltmə, əzizləmə mənalı isimdir. Dilimizdə xalı kimi işlənən sözə türk xalqlarının dilində xalı, qalı və yaxud da qalı formasında rast gəlinir. Böyük xovlu xalçalar ərəb əlifbalı türk ədəbiyyatında "qalı" kimi yazılmış, müəyyən zaman ərzində "xalı" formasını almışdır. Qalı sözü qalmaq sözü ilə də səsleşir ki, bu da xovlu xalçalara xas olan uzunömürlülük, davamlılıq mənasını ifadə edir. Bu gün də indiki İran ərazisində böyük xovlu xalçaları "qalı" adlandırırlar. Azərbaycanda (Muğan, Qarabağ bölgəsində, Gəncə və Qazax rayonlarında), həmçinin Türkiyənin bir sıra bölgələrində uzunsov böyük xovlu xalçaları gəbə (gəvə, qaba, qebe, kebe, kepe) adlandırırlar. Xalçadan nəinki evin daxili interyerində, eyni zamanda köçəri həyatda yük yığmaq üçün, xurcun, xaral, duz torbası, pərdə, yəhər üstü, hətta incə toxunuşlu xalçalardan geyim belə hazırlanmasında istifadə edirdilər (2, 176).

Dilimizdə q-x paraleliyinin işlənməsi XVIII əsrə qədər izlənilmişdir.

Məs.: Otaqda yerə sərilən **xalça** onun diqqətini cəlb etdi (9, 97).

Xalça ilə fərs arasında müəyyən fərqli cəhətlər mövcuddur. Fərs və digər İran dillərində əksər xalça növləri "fərs" adlanır ki, bu kəlmə ərəb kəlməsi olub, mənası "ev əşyası" deməkdir. Ərəblər bu kəlmə ilə bütün ev əşyalarını ifadə edir, bu sözü ərəblərdən almış fərslər isə yalnız xalça-palaz mənasında işlədirlər. Eyni zamanda, türk mənşəli "qalı" və "qa-liçe" kəlmələri də yayğındır ki, bu terminlər "qalın" və "qalınca" terminlərinin fərs dilində azacıq təhrifi ilə ortaya çıxıb.

Tuluq – fərs mənşəli olan tulum (dəridən hazırlanan qab) sözü ilə bir kökdən olub, dol - doluq—tulum –tuluq sözlərində eyni semantikanı mühafizə etmişdir.

Dol forması müasir dil üçün köhnəlmiş sözdür. DOL (**köhn.**) (mal dərisindən və yaxud brezentdən tikilən maye qabı) Yaxşı yadımdadır o dol, dağara; Hərlənib neft çəkən gözübağlı at (M.Rahim) (10)

Tuluq, əsasən, soyuq ickiləri saxlamaq, su, şərab, süd, ayran, bəkməz daşımaq üçün istifadə edilən vasitə olub, eyni zamanda nehrə kimi də istifadə edilirdi. Tuluğu asan daşımaq, asıb nehrə kimi çalxamaq üçün tuluq ağacından istifadə edilirdi. Sözü mənşəyindən bəhs edən **Bəşir Əhmədov göstərir ki, tuluq** “doluq” (doldurulmuş) deməkdir. İndi ondan içində ağartı və s. saxlamaq üçün istifadə olunur (7, 114).

Tuluğu əsasən xüsusi zəhmət tələb edərək yalnız keçi qoyun dərisindən hazırlanarmış. Bu zaman heyvanın dərisi bütöv soyulardı. Heyvanın başı kəsildikdən sonra arxa hissədən, corab kimi cevirərək dərinin arasını açmadan çıxarırdılar. Bu zaman dərinin əsasən, yumruqla soyurdular ki, bıçaq dərinin zədələməsin. Dərinin ayaqları biləklərdən kəsilirdi. Aşılardan öncə dərinin üzərində qalan piy qatını bıçaqla qaşırırdılar. Aşılardan tükü tökülmüş dərinin arpa unundan hazırlanmış horraya zəy və duz qataraq isladar, sonra isə ovardılar. Bu cür aşılənmiş dərilər yumşaq olardı. Sonradan isə dərinin alt hissəsini və ayaqlarını tikərdilər (1, 126).

Orta əsrlərdə Azərbaycanda gön-dəri məmulatının tətbiq sahələri daha da geniş şəkildə işlənmişdir. Quyulardan su çıxarmaq, neft və su daşımaq üçün aşılənmiş dəridən düzəldilmiş dol və tuluq ən sərfəli vasitə sayılırdı.

Mənbələr göstərir ki, şərab tuluqları əsas etibarilə şərab daşınması üçün daha çox işlədilir.

Məs.: Köpüb dağılmaqda olan tuluğun qulpunu açıb yelini boşaltdılar (8, 115).

Qədim türk ata sözündə “tuluq” ifadəsinə də rast gəlmək olur: [Yalınquq, ürülmüş tuluq ol, ağzı yazıb alqınur: insan yellənmiş tuluq kimidir: - ağzı açılsa qapılır, alınır, boşalır.](#)

Qab-qacaq və alətlər məişətlə doğrudan-doğruya bağlı olan vasitələrdir, həm də çox dəyişkəndir. Bununla belə qabların, alətlərin bəzisi əsrlər boyu məişətin əsas vəsaiti kimi saxlanılmış və istifadə olunur. Əgər diqqətlə nəzərdən keçirmiş olsaq, görərik ki, qab-qacaqda da, istehsal alətlərində də xalqın tarixi öz əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan etnoqrafiyası. III cildə. I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2007
2. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. IV cildə I cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. IV cildə II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. IV cildə III cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006
6. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. IV cildə IV cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006
7. Dəmirçizadə Ə. 50 söz. Bakı: Gənclik, 1968
8. **Əhmədov B.** “Etimologiya lüğəti. Araşdırmalar, mülahizələr”. Bakı: Altun Kitab. 2015,
9. Vəlivev S. Dövlətlər. Bakı: Gənclik. 1978
10. Керимов Л.Азербайджанский ковер. Т 2. Баку: Гянджлик, 1983
11. www.luggat.com
12. nuhcixan.az
13. <http://naxcivantv.az>

Açar sözlər: *Türk dilləri, maddi mədəniyyət, leksika, etnoqrafik vahidlər, bədii üslub, sözün mənşəyi*

Ключевые слова: *Турецкие языки, материальная культура, лексика, этнографические единицы, художественный стиль, происхождение слова*

Key words: *Turkish languages, material culture, vocabulary, ethnographic units, artistic style, word origin*

**На языке рассказа Сулеймана Велиева «У подножия гор» словарь материальной культуры
Резюме**

Язык является бесценным источником, освещающим историю, культуру, литературу народа, к которому он принадлежит, освещает исторический путь его материального и духовного мира от прошлого к настоящему. Этнографические единицы, составляющие лексический фонд азербайджанского языка, богаты и разнообразны. На протяжении тысячелетий наш народ имел экономические и культурные связи с народами Кавказа и Древнего Востока. В результате этой культурной и экономической связи в наш язык вошли лексические единицы-этнографии, принадлежащие к разным народам. Это взаимодействие внесло большой вклад в наш язык, и наши люди получили от этого пользу. Эти единицы подчиняются правилам нашего языка и широко используются в жизни и материальной культуре людей.

In the language of Suleyman Valiyev's story "At the foot of the mountains" lexicon of material culture

Summary

Language is an invaluable source that illuminates the history, culture, literature of the people to which it belongs, illuminates the historical path of its material and spiritual world from the past to the present. Ethnographic units that make up the lexical fund of the Azerbaijani language are rich and varied. For millennia, our people have had economic and cultural ties with the peoples of the Caucasus and the Ancient East. As a result of this cultural and economic connection, lexical ethnographic units belonging to different peoples entered our language. This interaction has greatly contributed to our language, and our people have benefited from it. These units obey the rules of our language and are widely used in the life and material culture of people.

RƏYÇİ: prof.L.Əhmədova